

Algirdas Julius Greimas: išsilavinimas, įsitikinimai, karjera

---

Anotacija: Šiame straipsnyje, remiantis archyviniais dokumentais, laiškais, paskelbtais lietuviškais šaltiniais, pokalbiais su įvairiais asmenimis, nubrėžiamos pagrindinės Algirdo Juliaus Greimo intelektualinio gyvenimo linijos nuo mokyklinių metų pradžios iki 1940 m. Aprašomas Greimą ugdes kalbinis ir kultūrinis kontekstas, išryškinami jam žymų poveikį padarę asmenys, metodai, autoriai ir knygos. Galiausiai pateikiama aprašytų patirčių sintezė ir nubrėžiama būsima Greimo mąstysenos ir veiklos trajektorija.

Greimo raidai svarbiausios buvo keturios tradicijos. Lietuva formavo jo asmenybę ir tapatybę, įteigė jam europinio folkloro tradiciją, įdiegė įsipareigojimą įsijungti į tautinės kultūros ir bendruomenės kūrimą. Slavų tradicijos įvedė į jo akiratį metafizinę perspektyvą, skatino jo revoliucingumą mene ir visuomenėje. Germaniškos kultūros praturtino jo istorinį žvilgsnį ir metodologijas, pastūmėjo susidomėti estetinėmis teorijomis ir pamatiniais filosofiniais klausimais, pasiūlė jam kalbos tyrimų metodą bei etines nuostatas. Prancūzija suformavo jo antrąją tapatybę, atskleidė klasicizmo ir Apšvietos idealus, lavino jo poetinį skonį. Šių skirtingų paveldų elementai maitino vaisingas Greimo įtampas – tarp ištikimybės ir atvirumo, istoriškumo ir visuotinumų, tarp proto, jausmo ir sensualumo.

Raktažodžiai: biografija, istoriografija, kalbotyra, filologija, *Wörter und Sachen*, semiotika, intelektualinės tradicijos, katalikybė, egzistencializmas, poezija, modernizmas.

Tuo metu, kai humanitariniai mokslai pasuko kalbotyros link ir kai kalbotyra tapo pavyzdžiu kitoms disciplinoms, Algirdas Julius Greimas (1917–1992) pasirodė kaip vienas iš nedaugelio tikrai kūrybingų kalbininkų, pasiūlęs ambicingą tarpdisciplininių tyrimų programą. Dvidešimt penkerius metus vadovaudamas seminarui Paryžiaus aukštųjų studijų socialinių mokslų mokykloje (*École des Hautes Études en Sciences Sociales de Paris*) jis subūrė daugiadisciplininę tyri-

mų grupę, patraukusią studentus ir kolegas iš viso pasaulio. Išplėtotas šešiolikoje monografijų, išverstų į dvylika kalbų, Greimo metodas susieja lingvistinį griežtumą su humanitarinėmis sampratomis bei aiškinimais, įgalinančiais įvairiose mokslų srityse analizuoti kultūras, nežodinius dokumentus ir produkciją. Įtvirtindamas šią naują prieigą Greimas glaudžiai bendradarbiavo su tokiais įžymiais savo meto mąstytojais kaip Roland'as Barthes'as, Michelis de Certeau, Romanas Jakobsonas, Julia Kristeva, Claudas Lévi-Straussas, Jurijus Lotmanas, Paulis Ricoeuras. Šiandien kai kuriuose universitetuose bakalauro ir magistro pakopose dėstomi kursai, skirti Greimo metodui.

Greimas gyveno Prancūzijoje maždaug trisdešimt septynerius metus, ten įgijo licenciata, vėliau apsigynė daktaro disertaciją ir dėstė prancūzų kalba aukštojo mokslo institucijose trisdešimt šešerius metus. Vis dėlto žinoma, kad jis buvo tikras lietuvis, praleidęs Lietuvoje didžiąją dalį pirmųjų trisdešimties savo gyvenimo metų¹. Nors buvo įvaldęs „Molièro kalbą“, puikiai išmanė prancūzų kultūrą ir prancūzų kalba išspausdino daugybę savo tyrinėjimų, jį įvaikinusios šalies inteligentija visada laikė jį svetimšaliu, prašalaičiu (prancūziškai – *métèque*). Tuo metu palyginti nedaug kitos šalies eruditų užimdavo Prancūzijoje prestižinius postus. Rytų Europos valstietiško akcento ir laikysenos pėdsakai liudijo šio intelektualinio diskurso svetimumą akademinėi prancūzų retorikai – buvo remiamasi mąstytojais, nepriklausančiais pagrindinėms to meto kryptims, stebino tyrimo užmojis ir permainingumas. Tokie kognityviniai netikėtumai iš dalies paaiškina ir pradininko mostą: lingvistinės epistemologijos principai pritaikomi kitoms disciplinoms. Vis dėlto jau pačiuose lingvistiniuose Greimo pagrinduose esama daugybės elementų, perimtų iš šios specialybės prancūziškos tradicijos paraštės, pavyzdžiui, toks Barthes'as sugebėjo prabilti kitokiu balsu, išplėtodamas daugelį temų ir tyrimo sričių kur kas artimesniu prancūzams stiliumi.

Pagrįstai galima manyti, kad Greimo mąstysenos aspektai, kurie atrodo nepritampantys prancūzų kontekste, bent iš dalies susiję su jo išsilavinimu ir jo studijomis ne prancūzų ir ne romaniškos kultūros šalyse. Vis dėlto nedaug žinome apie Greimo jaunystę ir apie trisdešimt septynerius metus, pragyventus ne Prancūzijoje: keliuose straipsniuose pažymėti svarbiausieji jo vaikystės ir mokslo

1 Dėkoju Sophie Revillet, išvertusiai iš anglų kalbos mano rankraštį. Clotilde Landais ir Astrid Guillaume perskaitė prancūziškąjį variantą ir pateikė vertingų pastabų. Tomas Venclova davė patarimų dėl lietuviškosios Greimo biografijos dalies. Ačiū Vytautui Virkau, išvertusiam daugelį lietuviškų dokumentų ir pateikusiam kultūrinės informacijos.

metų įvykiai². Dviejų pakopų disertacija, apginta 1948 m., kai jam buvo trisdešimt vieneri, ir teoriniai straipsniai, kuriuos jis paskelbė tuo metu, detalai pristato istorinės leksikologijos tyrimus, jo vykdytus rašant disertaciją³. Tačiau apie tris ankstesnius dešimtmečius ir jo rengimąsi būsimiems darbams kol kas žinome mažiau.

Šiame straipsnyje, remiantis archyviniais dokumentais, laiškais, paskelbtais lietuviškais šaltiniais, pokalbiais su Greimu ir kitais asmenimis, nubrėžiamos pagrindinės jo intelektualinio gyvenimo linijos nuo mokyklinių metų pradžios iki pabaigos, išskyrus doktoratą. Straipsnyje aprašomas Greimą ugdes kalbinis ir kultūrinis kontekstas, aptariamoms jo mokymo akademinės tradicijos, išryškinami žymų poveikį padarę asmenys, metodai, autoriai ir knygos. Chronologiškai pasakojama apie jo mokslus Lietuvoje, universitetines studijas ketvirtuoju dešimtmečiu Prancūzijoje ir baigiama įvykiais, nugramzdinusiems daugelį Europos šalių į Antrąjį pasaulinį karą. Po to pateikiama aprašytų patirčių sintezė ir nubrėžiama būsima Greimo mąstysenos ir veiklos trajektorija. Kai kurios anksti įgytos pamokos suteikė jam kompetenciją, turėjusią lemtingų pasekmių, kitos pasirodė esančios akligatviai, o dauguma parengė dirvą naujiems atradimams, praturtinantiems esamą kalbą, tradiciją, discipliną ar metodologiją. Be abejo, Greimas ir toliau visą gyvenimą mokėsi, brendo ir nenuspėjamai keitėsi.

Pasakojimas apie Greimo mokymąsi ir brendimą

Algirdas Julius Greimas buvo antrasis Juliaus Greimo (1882–1942), mokytojo ir mokyklų inspektoriaus, ir Konstancijos Mickevičiūtės Greimienės (1886–1956), namų šeimininkės, kartais dirbusios sekretore, vaikas. Dvikalbėje Greimų šeimoje buvo kalbama ir lenkiškai, ir lietuviškai.

-
- 2 Thomas F. Broden, „Toward a Biography of Algirdas Julius Greimas“, *Lituanus*, 2011, Nr. 57 (4), p. 5–40; Idem, „Algirdo Juliaus Greimo biografijos kontūrai“, *Semiotika*, vertė Dalia Kaladinskienė, 2012, Nr. 8, p. 9–35; Karolis Rimtautas Kašponis, *Algirdas Julius Greimas ir jo semiótica*, Kaunas: Naujasis lankas, 2009; Idem, *Greimas arti ir toli*, Kaunas: Naujasis lankas, 2014; Leonas Peleckis-Kaktavičius, „Prasmių paieškos“, in: Leonas Peleckis-Kaktavičius, *Žodžiai, kurie neišduos*, Šiauliai: Varpai, 2011, p. 9–21.
  - 3 Algirdas Julien Greimas, *La Mode en 1830. Langage et société*, éd. Thomas F. Broden et Françoise Ravaux-Kirkpatrick, Paris: Presses Universitaires de France, 2000 ; žr. p. xxviii–xxxii, xxxv–xL, 5–8.

Nors gimė Rusijoje, Tuloje, nuo pusantrų metų beveik visą pirmąjį savo gyvenimo dešimtmetį Algirdas praleido Aukštaitijoje, Kupiškyje. Septynerių metų jis įstojo į Kupiškio miesto pradžios mokyklą, vėliau, peršokęs keletą klasių – į vidurinę mokyklą⁴. Jis gavo humanitarinio profilio išsilavinimą, apimantį aritmetiką, istoriją, geografiją, gamtos mokslus, vokiečių kalbą, religiją ir lietuvių kalbą bei literatūrą. Daugelis Kupiškio mokytojų buvo baigę studijas Maskvos, Sankt Peterburgo, Tartu, Rygos, Kazanės ar Kauno universitetuose.

Tačiau ne visko išmokstame mokyklos suole. Algirdas buvo dėkingas savo tėvui už tai, kad jį „mokė tylą. Mano tėvas buvo tylenis. Vaikščiოდavome miške tik mudu du, ištisas valandas nepratdami nė žodžio“⁵. Tėvo pasiūstas, jis dirbdavo sodyboje netoli Kupiškio, kur susipažino su paprastais valstiečiais ir kaimo gyvenimu. Vėliau Algirdas prisiminė: „Taigi aš išgyvenau tai, kas įprasta kaime... Dar su visomis mitiškumo liekanomis: laumės, velniai, žaltvykslės – visa tai man buvo gyva.“ Jo vaikystėje išliko katalikų tikėjimo atspaudas. Jis prisiminė: „vaikystėje mūsų nuoširdžiai išgyventą katalikybę“: „Komuniją priimdami, mes kartu valgėm ir baltos duonos plotkelę, ir Dievo kūną.“⁶

1927 m. Greimai apsigyvena Šiauliuose, kur Algirdas įstoja į antrąją gimnazijos klasę (dabar tai – Juliaus Janonio gimnazija). Iš kalbų, kaip prisimena, mokėsi lotynų, graikų (Homerą) ir vokiečių kalbas⁷.

1931 m. šeima persikelia į Marijampolę, gimtąją Greimo tėvų Suvalkiją. Taigi pagrindinį paauglystės laikotarpį Algirdas praleido provincijoje, kur buvo kalbama išpuoselėta lietuvių kalba. Bičiuliai vėliau pasakys, kad jis kalbėjo lietuviškai su šiokiu tokiu suvalkietišku akcentu. Tai taip pat suteikė jam galimybę baigti vidurinę mokslą, artimą vokiškam stiliui, geriausioje šalies Rygiškių Jono gimnazijoje. Greimas pasirinko programą, kurioje vyravo humanitariniai mokslai: lietuvių kalba ir literatūra, lotynų, vokiečių kalbos, religija, istorija, filosofija, geografija, taip pat buvo dėstomi įvairūs matematikos dalykai: algebra, geometrija, trigonometrija, analitinė geometrija ir diferencialinis skaičiavimas. Vienerius metus jis sėkmingai mokėsi prancūzų kalbos.

4 Apie Greimo pradžios ir vidurinį mokslą žr. LCVA f. 556, ap. 1, b. 274, 323, 345 ir 355; f. 655, ap. 1, b. 19 ir 29; ir f. 799, ap. 14, b. 10 ir 23.

5 Iš Algirdo Juliaus Greimo radijo pokalbio su Francesca Piolot „Prancūzijos kultūros“ laidoje 1989 02 14.

6 „Tautosaka“, rankraštis be datos, Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius, F 45–52 (Greimo fondas).

7 Greimo pokalbis su Francesca Piolot 1989 02 13–14.

Rygiškių Jono gimnazijoje Algirdas susipažino ir susidraugavo su Aleksiu Churginu, būsimuoju poetu ir vertėju. Pasak Greimo, daugelis intelektualinių atradimų buvo padaryta jo su bendraklasiais įsteigtoje savišvietos grupelėje, siekiant pramokti svetimų kalbų ir susipažinti su neišvertais į lietuvių kalbą pasaulinės literatūros kūrinius. Čia buvo susipažinta su *Brolių Karamazovų*, *Karo ir taikos* ir Iljos Erenburgo veikalų ištraukomis, Oscaro Wilde'o ir Edgaro Allano Poe fragmentais, taip pat Charles'io Baudelaire'o ir Paulio Verlaine'o eilėraščiais, ilgam išlikusiais Greimo atmintyje⁸. Atsakingas už supažindinimą su vokiečių literatūra, Algirdas pasirinkdavo ištraukas iš Nietzsche's ir Shopenhauerio veikalų *Pasaulis kaip valia ir vaizdinys*. Vėliau jis paliudijo: „Mano vaizduosena susiformavo tarp 15 ir 18 metų tokių žmonių kaip Nietzsche, Schopenhaueris ir kt. dėka.“⁹

1934 m. birželį Algirdas išlaikė baigiamuosius gimnazijos egzaminus ir gavo teisę studijuoti universitete. Tėvas ta proga jam padovanojo Nietzsche's raštus vokiečių kalba¹⁰.

1934 m. rudenį Greimas įstojo į Vytauto didžiojo universiteto Teisės fakultetą. Jis sakė norėjęs studijuoti filosofiją arba matematiką, bet turėjęs pasirinkti teisę, nes čia mokslas truko trumpiau ir studijas buvo įmanoma derinti su tarnyba. Vėliau jis prisiminė Kauną kaip kosmopolitinį miestą, kur susibroliavo su šiek tiek snobiškais, bet įmantriais atrodančiais studentais, pabuvojusiais užsienio – Anglijos ir Šiaurės Amerikos – miestuose.

Greimui dėstė žymūs mokslininkai ir iškilios amenybės. Kas semestrą jis dalyvaudavo konstitucinės teisės paskaitose, kurias skaitė Universiteto rektorius, Paryžiaus Politinių mokslų mokyklos auklėtinis, Aukščiausiojo teismo teisėjas Mykolas Römeris¹¹. Nuo pirmojo semestro klausė logikos kursą, dėstomą Vosyliaus Sezemano, iškilaus mąstytojo, Humanitarinių mokslų fakulteto Sisteminės filosofijos katedros vedėjo. Pirmaisiais metais taip pat studijavo Lietuvos teisės istoriją, romėnų teisę, politinę ekonomiką, socialinę žemdirbystės istoriją, psichologiją, vokiečių ir rusų kalbas ir dirbo Kauno miesto vyriausiojo notaro

8 Algirdas Julius Greimas, „Intelektualinės autobiografijos bandymas I“, in: Algirdas Julius Greimas, *Iš arti ir iš toli*, sudarė Saulius Žukas, Vilnius: Vaga, 1991, p. 18–37.

9 Greimo pokalbis su Francesca Piolot 1989 02 17.

10 *Ibid.*

11 LCVA, f. 631, ap. 7, b. 12715, l. 6–11; Karolis Rimtautas Kašponis, *Algirdas Julius Greimas ir jo semiótica*, p. 6.

įstaigoje. Antraisiais metais Greimas lankė finansų paskaitas, kurias skaitė Vladas Jurgutis, buvęs Lietuvos banko pirmininkas ir Užsienio reikalų ministras, taip pat Jonas Bučas, studijavęs Londone ir Frankfurte, o vėliau tapęs Vilniaus universiteto rektoriumi¹².

Vis dėlto didžiausią įspūdį Greimui paliko ne privalomos teisės studijų paskaitos, o profesorius Levas Karsavinas. Greimas užsirašė laisvuoju klausytoju į jo skaitomą Viduramžių krikščioniškosios filosofijos kursą. Plačiai žinomas rusų filosofas Karsavinas buvo religijos filosofijos istorikas ir Pasaulinės istorijos katedros vedėjas¹³. Greimas ši buvusį Sankt Peterburgo universiteto profesorių vėliau taip apibūdino: „Tai pats nuoširdžiausias ir elegantiškiausias mokslininkas, kurį kada esu sutikęs.“¹⁴ Karsavinas savo religinėje filosofijoje iš pradžių kėlė istorinius ir antropologinius klausimus, bet 3-ajame dešimtmetyje, laikydamasis sistemingesnio požiūrio, peržiūrėjo Viduramžių, Renesanso ir savo meto metafizikos doktrinas. Pamatiniai jo kursai Greimui įdiegė ilgalaikę meilę Viduramžiams ir įsirėžė atmintin kaip puikios lietuvių kalbos pavyzdys: „Jo lietuvių kalba buvo puiki: jį klausydamas supratau, kad lietuvių kalba gali būti drauge aiški ir rafinuota, kultūringa.“¹⁵ Karsavinas ir dauguma paminėtųjų teisės profesorių studijavo Sankt Peterburge, taip pat Vokietijoje arba Prancūzijoje, ir tai padėjo Greimui sukaupti nemažą slavų intelektualinės tradicijos kraitį.

Prieš paskaitas Greimas rytais godžiai skaitydavo Levą Trockį ir Curzio Malpartę, taip pat Oswaldą Spenglerį ir Johaną Huizingą. Du pastarieji autoriai prisidėjo formuojantis jo požiūriui į istoriją, kuri pirmuosius du dešimtmečius buvo jo tyrinėjimų pamatas¹⁶. Ištikus vakarus su savo bičiuliais skaitė, deklamavo ir išmokdavo atmintinai eilėraščius, tarp kurių autorių buvo Kazys Binkis ir Henrikas Radauskas, Greimo laikytas didžiausiu savo meto lietuvių poetu. Greimas vėliau prisipažins, kad kadaise atmintinai mokėjo tūkstančius poezijos eilučių.

Nors Greimas buvo įsirašęs penktajam semestriui, teisės studijų nebaigė, o Universiteto diplomą gavo Prancūzijoje. Tai vėliau tapo prielaida jam tapti Prancūzijos piliečiu ir čia siekti mokslinės karjeros. Nors sakėsi „domėjęsis viskuo,

12 *Ibid.*

13 *Vytauto Didžiojo universitetas 1930–1931 mokslo metais*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidinys, 1931, p. 59.

14 Algirdas Julius Greimas, „Intelektualinės autobiografijos bandymas I“, p. 21.

15 *Ibid.*

16 *Ibid.*, p. 12.

išskyrus teisę¹⁷, viename 1991 m. interviu aiškino šį posūkį kaip pasaulinių geopolitinių veiksnių rezultatą:

Už tai, kad vėliau tapau prancūzu, reikia padėkoti ponui Hitleriui. Tai Hitleris nusprendė šantažuoti Lietuvą, atsisakyti jos eksporto. Taigi teko pertvarkyti Lietuvos ekonomiką bei visą politiką ir atsigręžti į Prancūziją. [...] Vyriausybė nusprendė kurti prancūziškus licėjus. Bet stigo prancūzų kalbos mokytojų. Pasiuntė į Prancūziją tris šimtus stipendiatų, kad jie išmokytų prancūziškai ir taptų prancūzų kalbos mokytojais. Studijavau teisę. Pasakiau sau: kodėl gi nenuvažiauvus į Prancūziją?¹⁸

Iš tiesų 1934 m. ginčas dėl Klaipėdos krašto paskatino pagrindinį komercinį Lietuvos partnerį paskelbti embargą lietuvių produktams, ir tai privertė Kauną ieškoti naujų rinkų. Prancūzija ir Didžioji Britanija buvo pagrindinės kandidatės. Prancūzija buvo patraukli dėl savo ekonomikos, kultūros ir nuoširdžių istorinių abiejų šalių santykių. Ketvirtuoju praėjusio amžiaus dešimtmečiu prancūzų kalba tapo pagrindine svetima kalba, dėstoma progimnazijose ir gimnazijose. 1936 m. vyriausybė paskyrė stipendijas studijoms Prancūzijoje, taip pat Austrijoje, Anglijoje, Italijoje ir net Vokietijoje.

1936 m. rugsėjo 24 d. Greimas paprašė skirti jam finansinę paramą „sociologijos arba filosofijos studijoms užsienyje“¹⁹. Stipendija studijoms Prancūzijoje jam oficialiai paskiriama spalio 16, o spalio 21 d. jis atvyksta į Grenoblį, Alpių krašto miestą, 1997 m. susibroliavusį su Kaunu.

Greimas įstoja į provincinio Grenoblio universiteto, garsėjusio aukštu studijų lygiu ir atvirumu svetimšaliams studentams, filologijos fakultetą²⁰. Tais metais čia mokėsi kelios dešimtys lietuvių, tarp jų Greimo gimnazijos draugas Aleksys Churginas. Algirdas susipažino ir susibičiuliavo su čia studijavusiu už jį 13 metų vyresniu Jonu Kossu–Aleksandravičium (Jonu Aisčiu). Skirtingai nei Kossu, Greimas nebuvo nei konservatorius, nei karštai tikintis, dėl to jie dažnai įnirtingai ginčydavosi²¹. Nuo prestižinio kvartalo miesto centre, kur Greimas

17 Idem, „Karsavino aktualumas“, *Baltos lankos*, Nr. 1, 1991, p. 40.

18 Idem, „Prancūzijoje išsikerojo ‚bereikšmiškumas‘“, vertė Kęstutis Nastopka, *Baltos lankos*, Nr. 35, 2011, p. 186–187.

19 LCVA, f. 391, ap. 9, b. 298, l. 26.

20 Izero departamento archyvas, Grenoblio rektorato fondas, Filologijos fakultetas, Imatrikuliacijos: 20 T 295 (1933–1938), 1936, lapkritis, Nr. 12.

21 Autoriaus pokalbis su Mykolu Drunga 2012 06 23.

nuomojo kambarį penktame aukšte Jean-Jaurès alėjoje, pagrindinėje Grenoblio gatvėje, nueiti iki universiteto pakako penkiolikos minučių, o iš savo balkono jis galėjo matyti pietines Šartro masyvo viršūnes.

Prieš atvykdamas Greimas menkai mokėjo prancūziškai. Vėliau jis prisipažino: „Kai atvykau į Prancūziją, neištardavau nė žodžio prancūziškai.“²² Vieneri studijų metai svetimkalbėje aplinkoje reikalavo ypatingo gilinimosi, kurį lydėjo pramaišiu žavėjimasis, sutrikimas, jaudinimasis, gėda ir vienatvės jausmas. Greimas prisimena: „Pirmaisiais metais keiksojau Prancūziją, man atrodė, kad čia visiška sumaištis. Įsivaizduojate: 1936 metai, liaudies frontas. Niekas deramai nefunkcionavo, o mes vis dėlto buvome įpratę prie šio tokios tvarkos. Antraisiais metais aš įsimylėjau Prancūziją.“²³ Pirmaisiais metais jis lankė svetimšaliams dėstomus kursus, kuriuose buvo mokoma kalbos ir supažindinama su pagrindinėmis kultūros sąvokomis, mąstymo kryptimis, moderniąja literatūra ir prancūzų institucijomis²⁴. Jis taip pat lankė universitetinį psichologijos kursą²⁵.

Kai Greimas pasakė Kossu, su kuriuo pirmąsyk susitiko 1936 m. rudenį, kad norėtų studijuoti prancūzų literatūrą, tasai jam atsakė: „nebūk durnas, nestudijuok literatūros [...], literatūros universitetuose neišmokstama [...], studijuok kalbą, tai bent šio to išmoksi.“²⁶ Pasak *Struktūrinės semantikos* autoriaus, to užteko, kad jaunas romantikas, „svajojantis apie dailiąją literatūrą“²⁷ ir ketinantis „iširti filosofijos gelmes ir dailiuosiuose menuose surasti gyvenimo prasmę“, būtų „pastūmėtas kalbotyros link“²⁸. Tais laikais, kai dar nebuvo specialių kalbotyros studijų, prancūzų filologijos programa, skirta tiems, kurie daugiau domėjosi kalba, orientavosi į romanų filologiją ir kalbos istoriją, bet taip pat buvo skaitomi literatūros istorijos ir stilistikos kursai. Stodamas į Filologijos fakultetą Greimas skiltį „Pasirenkamos studijos“ paliko neužpildytą; 1937 m. rudenį jis įrašė „Filologija“, o 1938 m. – „Viduramžių studijos“.

22 Autoriaus pokalbis su José Luiz Fiorinu 2013 08 25.

23 Prancūzijoje išsikerojo „bereikšmiškumas“, p. 186.

24 LCVA, f. 391, ap. 9, b. 298, l. 22.

25 *Ibid.*, l. 20.

26 Algirdas Julius Greimas, „Jonas Kossu-Aleksandravičius (Intymus žmogus ir intymumo poezija)“, in: Algirdas Julius Greimas, *Iš arti ir iš toli*, p. 106.

27 „Algirdas Julien Greimas (1917–1992)“, užrašė Ugnė Karvelis 1991 m. pavasarį, *Cahiers lituaniens*, 2004, Nr. 5, p. 48.

28 Algirdas Julius Greimas, „Jonas Kossu- Aleksandravičius“, p. 106.

Dėl šio posūkio iš literatūros studijų į kalbotyrą daug kuo kaltas jo mokytojas Antoninas Duraffouras. Greimas vėliau sakė: „Grenoblyje, tiesa, turėjau tikrą mokytoją – A. Duraffour[ą], Leipzigo augintinį, puikų dialektologą. Jis mus tiesiog prūsiškais metodais išmokė lingvistikos, t. y. senosios, tradicinės, solidžios XIX amžiaus kelių mokslininkų kartų praktikuojančios filologijos.“²⁹ Išauklėtas pagal naujagratamikių tradiciją intelektualinėje istorinės kalbotyros sostinėje, kur prieš jį mokėsi Saussure’as, Whitney’us ir Bloomfieldas, Duraffouras išgarsėjo kaip romanų dialektų ir būtent Prancūzijos Provanso fonetikos ir morfologijos specialistas. Greimas prisipažino, kad Duraffourui yra dėkingas „už kruopščią tekstų analizę, už kalbos – ir apskritai socialinių reiškinių – dėsningumo supratimą“³⁰, už tai, kad jis įteigė jam „pagarbą tekstui, pagarbą šaltiniams, kitų mąstymui“³¹.

Kaip ir daugelis kalbininkų, dirbusių lyginamosios ir istorinės kalbotyros srityje (Schleicheris, Saussure’as, Hjelmslevas), Duraffouras mokėsi lietuvių kalbos kaip seniausios dar gyvos indoeuropiečių kalbos, padedančios suprasti sanskritą, senovinę graikų ir lotynų kalbą, priklausančias tai pačiai šeimai. Kas rytą Duraffouras skaitydavo po puslapį lietuviškai³² ir susibičiuliavo su studentų grupe, atvykusia iš Kauno. Jis vedavo juos į žygį netoliese esančiose Alpėse, kartu su jais prie vaišių stalo švėsdavo tautines šventes, rengdavo susirinkimus, kur buvo šnekama apie lietuvių kalbą, o Kossu deklamuodavo savo eilėraščius³³. Greimas taip pat prisimena, kad Duraffouras įspėdavo savo studentus nesusidėti su „struktūralistais“, kurių naujoviškos kalbinės teorijos esančios klaidingos, įkvėptos fonologo, Prahos lingvistiniu ratelio nario kunigaikščio Nikolajaus Trubeckojaus. Išsilavinęs ir flegmatiškas profesorius savo paskaitose jį paprasčiausiai vadindavo „šikniumi“³⁴.

Metai prieš Greimui atvykstant Duraffouro tyrimai pasuko nauja kryptimi, kai jisai parašė knygą drauge su vienu etnografu³⁵. Jam padarė poveikį romanų

29 Idem, „Intelektualinės biografijos bandymas I“, p. 22.

30 *Ibid.*

31 Algirdas Julien Greimas, „Postulats, méthodes et enjeux“, in: Michel Arrivé, Jean-Claude Coquet (red.), *Sémiotique en jeu*, Paris: Hatès, Amsterdam: Benjamin, 1987, p. 302.

32 Autoriaus pokalbis su Ramute Ramuniene 2010 07 14.

33 *Ibid.*

34 Algirdas Julien Greimas, „Entretien“, in: Jean-Claude Chevalier, Pierre Encrevé, *Combats pour la linguistique*, Lyon: ENS, 2006, p. 122.

35 Antonin Duraffour, „L’habitation paysanne en Bresse“, in: Gabriel Jeanton, Antonin Duraffour, *L’habitation paysanne en Bresse*, Châteaurenard, 1993, p. 99–178.

kalbų specialistai šveicarai: dialektologas Louisas Gauchat, geografas-kalbininkas Jules'is Gilliéronas, o ypač Karlas Jabergas ir Jakobas Judas, du Ciuricho universiteto kalbininkai iš tyrimų grupės *Wörter und Sachen* (Žodžiai ir daiktai), su kuriais Duraffouras daug diskutavo³⁶. Jabergas ir Judas vykdė savo lauko tyrimus griežtai apribotose teritorijose, o surinktus duomenis naudojo kalbinių variantų ir pokyčių analizei, taip pat tyrinėdami semantinius reiškinius, kurių dažnai būdavo nepaisoma, pabrėždami visuminių leksikos, visuomenės ir medžiaginės kultūros ryšių svarbą³⁷. Duraffouro tyrimas atgaivina etimologiją ir patikslina žodžių prasmes, būdingas kaimiečių, gyvenančių į pietus nuo Bresos, netoli Liono, žodynui. Taip gimtųjų Duraffouro apylinkių valstiečiai ketvirtajame praėjusio amžiaus dešimtmetyje kalbėjo apie savo ūkį, padargus ir aplinkinę gamtą. Greimas vėliau jausmingai prisimindavo savo sąlytį su *Wörter und Sachen*, kai buvo Duraffouro mokinys³⁸.

Lietuviai, studijavę Grenoblyje kartu su Greimu, prisimena, kad jis „išsiskyrė iš visos grupės savo stebėtina erudicija“³⁹. Po vienerių studijų metų rudenį jis atsiskaitė už psichologiją ir parašė darbą apie Henri Bergsoną⁴⁰. Gavo fonetikos, prancūzų filologijos ir prancūzų Viduramžių studijų sertifikatą, o 1939 m. birželio 20 d. įgijo filologijos licenciatą⁴¹.

Romaniškoji tradicija, kurią Algirdas įsisavino per Prancūzijoje praleistus metus, tapo antrąja jo intelekto kraštine – ateityje jam tai bus svarbiausia atskaitos sistema. Mokydamasis ir laisvalaikiu Greimas godžiai skaitė Maupassant'ą, panirdavo į poetų simbolistų, kuriuos buvo atradęs dar gimnazijoje, kūrybą, įsiminė Baudelaire'o, Rimbaud ir Verlaine'o eiles⁴². Tuo metu taip pat skaitė užsienio autorius, padariusius jam ilgalaikį poveikį: Unamuno ir jo *Tragišką*

36 Žr. Karl Jaberg, Jakob Jud, *Sprach- und Sachatlas Italiens und der Südschweiz*, Zofingen, Ringier, 1928–1937.

37 Algirdas Julius Greimas, „Entretien“, in: Jean-Claude Chevalier, Pierre Encrevé, *op. cit.*, p. 122, 210.

38 *Ibid.*, p. 122.

39 Autoriaus pokalbis su Ramute Ramuniene 2010 07 14.

40 Greimo pokalbis su Francesca Piolot 1989 02 16.

41 Izero departamento archyvas, Grenoblio rektorato fondas, serija 20T: 305, 306, 334, taip pat nenumeruota, studento Algirdo Greimo byla.

42 Žr. Algirdas Julius Greimas, „Verlaine'as – žmogus ir poetas“, in: Algirdas Julius Greimas, *Iš arti ir iš toli*, p. 438–458 ; Teresa Mary Keane, „Algirdas Julien Greimas, el hombre y su obra“, užrašė Luisa Ruiz Moreno, *Acta Poetica* (Mexico), Nr. 13, 1992, p. 267–268; Greimo pokalbis su Francesca Piolot 1989 02 13.

gyvenimo jausmą, airių poetą Williamą Butlerį Yeatsą, amerikietį Edgarą Allaną Poe, būtent jo eilėraščius „Ulialiumė“ ir „Varnas“⁴³. Be to, ilgos diskusijos su Kossu ir Churginu Grenoblyje, o po daugelio metų su Hania Lukauskaite ir Tomu Stoniu Šiauliuose padėjo jam susidaryti puikų slavų kultūros supratimą. Jo bičiuliai daugiausia jam kalbėdavo apie poetus modernistus – Majakovskį, Bloką ir Jeseniną, taip pat jų mėgstamus pasaulio rašytojus ir jų kūrinius: Goethe's *Faustą*, Ibseno *Perą Giuntą*, Benvenutą Cellini, Poe, Waltą Whitmaną⁴⁴.

Baigiantis pirmajam studijų ciklui, Greimas, padedant Duraffourui, apibrėžė disertacijos temą iš istorinės kalbotyros ir dialektologijos. Tai turėjo būti Gresivodano slėnio, esančio Grenoblio apylinkėse, vietovardžių analizė, atsižvelgiant į pokyčius, atsiradusius dėl čia viena po kitos užplūdusių tautų – nuo seniausių gyventojų nekeltų per keltus, germanus bei jų palikuonis iki romėnų⁴⁵. Tačiau kad toks sumanymas būtų įgyvendintas, turėjo praeiti pusė šimtmečio, nes Greimo mokslinius planus vėl sugriovė „ponas Hitleris“ ir tarptautiniai politiniai įvykiai.

1939 m. kovą Vokietija užgrobė Klaipėdos kraštą. Po mėnesio Trečiasis reichas nutraukė abipusę nepuolimo sutartį, pasirašytą su Lenkija. 1939 m. pavasarį Lietuva pradėjo rengtis galimam konfliktui telkdama savo ginkluotąsias pajėgas.

Gavęs Grenoblio universiteto diplomą, po dviejų savaičių Greimas buvo vienas iš keturių šimtų jaunuolių, kuriuos Krašto apsaugos ministerijos komisija pašaukė į kariūnų aspirantų kursus. Kauno karinė akademija įtraukė juos į pirmąjį pėstininkų būrį ir pasiuntė į pratybų centrą, „kad įgytų jauniems kareiviams būtinų įgūdžių“. Ši mokymo programa gerokai skyrėsi nuo siekiamo doktorato planų⁴⁶.

Kaip besimokantis kariūnas Greimas nebuvo itin geros nuomonės apie strategijos kursus, dėstomus būsimiems Respublikos karininkams. Vėliau jis pasakojo: „Užuot aiškinęs vienintelį ginklą – partizaninį karą ir visas galimas jo klastas, pulkininkas mus maitino Napoleonu, tuo pat metu sukarikatūrindamas laisvės kovas ir neduodamas jokių realių lietuviškų galimybių supratimo.“⁴⁷

43 Teresa Mary Keane, „Algirdas Julien Greimas“; Algirdas Julius Greimas, „Apie Eduardą Mieželaitį ir jo Paryžių“, in: Algirdas Julius Greimas, *Iš arti ir iš toli*, p. 480.

44 Algirdas Julius Greimas, „Apie Eduardą Mieželaitį ir jo Paryžių“, in: Algirdas Julius Greimas, *Iš arti ir iš toli*, p. 480.

45 Autoriaus pokalbis su Algirdu Juliumi Greimu 1982 01 20.

46 LCVA, f. 1451, ap. 2, b. 38, l. 192–193.

47 A. J. Greimas, „Tarp šiapus ir anapus (užrašai)“, *Darbas*, 1958, birželis, Nr. 2 (37), p. 22.

Praėjus metams nuo Greimo karo mokslų pradžios, Sovietų Sąjunga aneksavo Lietuvą ir įjungė jos kariuomenę į Raudonosios darbininkų ir valstiečių armijos 29 pėstininkų pulką⁴⁸. Naujasis režimas įvedė nuoseklią ideologinio perauklėjimo sistemą: buvo siunčiami politiniai NKVD (KGB pirmtako) komisariai, kad kasdien dėstytų marksizmo leninizmo kursą⁴⁹. Greimo kolegos ir mokiniai, pažinoję jį 1940–1950 m., teigia, kad jis išmanė istorinį ir dialektinį materializmą, nors neaišku, ar prie to prisidėjo šis pagreitintas privalomas kursas. Greimas prisimena, kad jo bendrams dažnai pavykdavo sovietinius karininkus išvaryti lauk⁵⁰. Greimas baigė kursus 1940 m. spalį ir tapo atsargos leitenantu, kaip beveik visi jo draugai, pašaukti ir mokyti senojo „buržuazinio fašistinio“⁵¹ režimo. Greimo karinis išsilavinimas, ko gero, mažiausiai paveikė jo tolimesnę karjerą ir intelektualinį gyvenimą.

Keturios kultūrinės tradicijos ir jų trajektorija

Tiksliai apibrėžti, ką Greimas, veikiamas skirtingų kultūrų, įstengė ir ko neįstengė, aptarti asmenis, knygas ir metodologijas, buvusias jo brendimo akiratyje, būtų didžiulis uždavinys. Vis dėlto iš jo publikacijų ir vėlesnių komentarų aiškiai matyti kai kurie žingsniai ir keletas akligatvių.

Išsilavinimas, įgytas Lietuvoje ir už jos ribų, suteikė Algirdui, jo žodžiais tariant, geresnį „skandinavų ir slavų ‚dvasios‘ supratimą“⁵². Jau pradžios mokykloje ir gimnazijoje jis įgijo tvirtus filologijos ir socialinių mokslų (kalbos, istorijos, lietuvių kultūros) pagrindus. Vasarodamas kaime susidūrė su ikirikščioniškais lietuvių papročiais ir tikėjimais, kurie tebebuvo gyvi kasdieninėje valstiečių aplinkoje, ir tai tiesiogiai paveikė didžiuosius lietuvių mitologijos ir tautosakos tyrinėjimus, kuriems jis pašventė paskutiniuosius dvidešimt penkerius savo gyvenimo metus⁵³.

48 Henry Gaidis, *A History of the Lithuanian Military Forces in World War Two*, Chicago: Lithuanian Research and Studies Center, 2001, p. 25.

49 Stasys Knezys, „Criminal Occupational Politics System“, International Commission for the Evaluation of the Crimes of Nazi and Soviet Occupation Regimes in Lithuania, www.komisi-ja.lt/en/, p. 11, 25, žiūrėta 2012 10 04.

50 Autoriaus pokalbis su A. J. Greimu 1982 01 20.

51 LCVA, f. 1451, ap. 2, b. 40, l. 332–335 ir b. 41, l. 13.

52 Algirdas Julius Greimas, „Intelektualinės biografijos bandymas I“, p. 21.

53 Idem, *Apie dievus ir žmones*, Chicago: Algimanto Mackaus knygų leidimo fondas, 1979; *Tautos atminties beiėškant*, Vilnius-Chicago: Mokslas-Algimanto Mackaus knygų leidimo fondas, 1990.

Ir Lietuvoje, ir visur, kur Greimas lankėsi, jo mąstysenai ir akiračiui sutikti žmonės buvo bent jau ne mažiau svarbūs negu knygos, o patį didžiausią poveikį jam padarė jo tėvas. Julius Greimas buvo pavyzdys daugeliu atžvilgių. Pasak Algirdo, mokytojo pašaukimą jam įdiegė tėvas⁵⁴. Juliaus patriotizmas sustiprino Greimo atsidavimą Lietuvai ir jo pasiryžimą puoselėti gimtąją kalbą. Algirdas visą gyvenimą reguliariai rašė straipsnius lietuvių periodikai.

Greimo intelektualinio kelio trajektoriją veikė daug asmenų. Meilė Viduramžiams, įkvėpta Karsavino, liko pastovi: jais toliau domėjosi studijuodamas Grenoblyje, į šią epochą orientavosi pasirinkta pirmoji daktaro disertacijos tema, jis dėstė senąją prancūzų kalbą, provansalų dialektą ir prancūzų kalbos istoriją pirmuosius šešiolika savo akademinės veiklos metų, parašė senosios ir vidurinėsios prancūzų kalbos žodynus⁵⁵. Duraffouro paskaitos ir neginčijami Kossu priesakai taip pat turėjo ilgalaikių pasekmių: net ir nukrypęs į semiotiką, Greimas niekada neišsižadėjo kalbotyros metodų ir principų. Tvirti matematikos pagrindai jį pastūmėjo į abstraktų mąstymą, būtiną kalbininkams.

Rygiškių Jono gimnazijos mokinių grupelė, skaičiusi svetimkalbę literatūrą, tapo pavyzdžiu kitiems neformaliems, bet kryptingiems sambūriams, kuriuose Greimas lavinosi skaitydamas, kalbėdamas ir diskutuodamas su bendramoksliais. Jis išplėtojo naujus istorinės leksikologijos metodus nesuvaržytoje prancūzų kalbos doktorantų aplinkoje, kuriai priklausė, pavyzdžiui, Bernardas Quemada. Aleksandrijoje studijavo epistemologiją ir struktūralizmą drauge su Roland'u Barthes'u, Moustapha Safouanu, filosofu Charles'u Singevinu ir antropologu Jeanu Margot Duclot, o Ankaroje gilinosi į simbolinę logiką drauge su grupele, kuriai vadovavo vienas iš Reichenbacho studentų ir kuriai priklausė Louisas Marinas. Šie nevieši sambūriai virto kolektyvinio tyrimo projektu ir oficialiu susivienijimu, kurį po kiek laiko Greimas įkūrė Paryžiuje.

Greimas susipažino su turtingu Rusijos kultūros paveldu būdamas Karsavino ir daugelio kitų dėstytojų, gavusių išsilavinimą Sankt Peterburgo ir Maskvos universitetuose, studentu. Pokalbiai su bičiuliais apie lenkų ir rusų literatūrą sustiprino jo simpatijas revoliuciniam modernizmui ir politikoje, ir poezijoje. Erenburgo skaitymas gimnazijoje ir Trockio universitete padėjo kairiosios poli-

54 Algirdo Juliaus Greimo pokalbis su Francesca Piolot 1989 02 16.

55 Algirdas Julien Greimas, *Dictionnaire de l'ancien français*, Paris: Larousse, 1968; Algirdas Julien Greimas, Teresa Mary Keane, *Dictionnaire du moyen français*, Paris: Larousse, 1992.

tinės ideologijos pamatus⁵⁶. Jis paskelbė straipsnių apie šešetą poetų, kurie kone visi buvo karšti modernistinės literatūros ir stiliaus, formų bei vaizdų atnaujinimo šalininkai⁵⁷. Kita vertus, metai universitetinių rusų kalbos studijų Greimui davė tik truputį pasyvių žinių ir jokių kalbėjimo įgūdžių. Jo bičiuliai neatsimena, kad jis kada nors būtų kalbėjęs lenkiškai, lenkų kalbos jis niekada neįrašė į savo *curriculum vitae*.

Išaugusio šiaurės ir rytų Europos kultūrų sandūroje Greimo protas buvo atviras naujoms kalbotyros pakraipoms, ir tai turėjo reikšmingų pasekmių. Pradedant 6-uoju dešimtmečiu jis skaitė (vokiškai, angliškai ir prancūziškai) ir entuziastingai priėmė rusų Jakobsono ir Trubeckojaus struktūralistinius metodus, taip pat mažiau žinomų danų Louiso Hjelsmlevo ir Viggo Brøndalio tyrinėjimus. Glaustas Hjelsmlevo stilius, jo abstraktus mąstymas ir gebėjimas derinti struktūrinę kalbotyrą ir analitinę filosofiją tapo būdingu Greimo semiotikos bruožu. Ankstyvo susidomėjimo struktūralizmu dėka Greimas buvo pripažintas vienu didžiausių Prancūzijos 7-ojo dešimtmečio kalbininkų.

Nuodugnus vokiečių kalbos ir literatūros pažinimas plėtė Greimo akiratį nuo naujausios filosofijos per pozityvistinę filologiją iki poromantinės istoriografijos. Atrodo, kad jo domėjimasi estetika ir vaizdavimo teorijomis, kaip ir asketizmo pėdsaką asmeninėje moralėje, labai anksti paveikė Schopenhauerio skaitymas. Schopenhaueris, kaip ir Unamuno, padėjo jam išplėtoti subtilią tragizmo sampratą. Greimas vėliau sakė, kad Nietzsche paskatino jį labiau nei egzistencija domėtis reikšme ir vertėmis, sutvirtino pasitikėjimą kritikuojant neveiksmingas ideologijas ir ieškant tokių vertybių, kurios galėtų būti išganingos⁵⁸. Iš visko sprendžiant, *Anapus gėrio ir blogio* ir *Apie moralės genealogiją* turėjo ypatingą poveikį jo dvasiniam nusiteikimui. 1989 m. jis remiasi Nietzsche aptardamas savo kolektyvinio tyrimo projekto siekius: „Nietzsche iškelia problemą: reikia filosofiškai kalbėti ne apie ontologiją, bet apie aksiologiją. Kitaip tariant, ne apie tokį pasaulį, kuris yra, bet apie tokį, kuris privalo būti... jis reikalauja vertybių siekio.“⁵⁹

XIX a. istorinės vokiečių prieigos veikė Greimo požiūrį į kalbas, kultūras ir visuomenes. Kruopščios Leipcigo filologijos, kurią populiarino Duraffouras,

56 Algirdas Julius Greimas, „Intelektualinės biografijos bandymas“, p. 19–20.

57 Straipsniai apie Kazį Binkį, Marcelijų Martinaitį, Tomą Venclovą, Henriką Radauską, Arthurą Rimbaud ir Paulį Verlaine'ą.

58 Algirdo Juliaus Greimo pokalbis su su Francesca Piolot 1989 02 17.

59 *Ibid.*

studijos vėliau tapo pamatu jo darbams istorinės leksikologijos srityje, žodynamams ir lietuvių mitologijos analizei. Vokiškos pakraipos filologijos dėka 1949–1965 m. jis tapo istorinės kalbotyros dėstytoju iš pradžių Aleksandrijos, paskui Ankaros, o galiausiai Puatjė universitetuose.

Pažintis su Spengleriu ir Huizinga Kaune, o vėliau, rašant disertaciją – su Hegeliu ir Marxu⁶⁰ įteigė Greimui du priešingus visuotinės istorijos metapaskojimus: ciklinio rato schemą, pagal kurią nuosmukio grėsmė atrodo neišvengiama, ypač Vakaruose, ir nepakeičiamą dialektinę pažangą idealo link. Šios dvi perspektyvos visam laikui įsismelkė į jo visuomenės, mokslo ir žmogaus dalios supratimą. 1958 m., baigiantis devynerių metų dėstyto Aleksandrijoje sutarčiai, Greimas praplečia jam dariusio poveikį Vakarų paveldo ribas: „Naujasis humanizmas, į kurį aš bent pretenduoju, sudarytas ne iš vienos kultūros tęstinumo – per Atėnus, Romą, Viduramžius, Europos klasicizmą – išjautimo, bet atvirkščiai, iš įsigyvenimo į žmogiškosios kultūros tipų įvairumą ir sudėtingumą.“⁶¹ Drauge jis prisipažįsta su baime ir apgailėstavimu žvelgiantis į Vakarų išsekimą ir galimą baigtį: „Nejaugi Europai ir tėra istorijos skirta būti tik muziejum [...]? Nejaugi nėra būdo išgelbėti Europai?“⁶²

Kita vertus, žvelgiant bendriau, aiškėja, kad Greimas suvokė individualų ir kolektyvinį veiksma kaip jėgą, kreipiančią istoriją link geidžiamų vertybių. 1959 m. paskelbtame straipsnyje jis apibūdino laisvę kaip pagrindinį siekinį: „Žmogaus veikla – tai savęs įrašymas į bendražmogiškąją veiklą, sąmoningas prisidėjimas prie istorinio proceso, suprasto kaip žmogaus laisvinimo dinamiškos pagreitinimas. [...] Žmonijos procesija į laisvę vadinasi Istorija.“⁶³ 6-ajame dešimtmetyje Greimas suvokė socialistines idėjas, XIX a. pasklidusias visame pasaulyje, kaip dar vieną žingsnį, vedantį į šį tikslą⁶⁴. Į savo gyvenimo pabaigą jis apgailėstavo, kad marksizmas dingo iš humanitarinių mokslų ir kad drauge su juo buvo prarastas tikėjimas tuo, jog žmonija žengia prasminga kryptimi: „Drauge su marksizmu buvo prarastas stuburas: turėjome kryptingą ir prasmingą

60 Autoriaus pokalbis su Bernardu Clergerie 2009 09 26.

61 Algirdas J. Greimas, „Viduržemio jūros pakraščiais (6)“, *Dirva*, 1958 10 06, Nr. 76, p. 3.

62 Idem, „Viduržemio jūros pakraščiais (13)“, *ibid.*, 1958 11 13, Nr. 86, p. 3.

63 Idem, „Laisvės problema egzistencializmo, marksizmo ir freudizmo amžiuje“, in: Vytautas Kavolis (red.), *Lietuviškasis liberalizmas*, Chicago: Santaros-Šviesos federacija, 1959, p. 88–89.

64 „Socializmo krizė“, rankraštis be datos, Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius, F245–70 (Greimo fondas).

istoriją, buvo žmonija, kuri kažkur žengė [...] sakau šiek tiek pasišaipydamas, kad esu paskutinis marksistas.“⁶⁵ Tačiau tai Greimui visiškai netrukde būti ryžtingu antikomunistu.

Greimo manymu, jo semiotika yra kryptingos dinamikos, t. y. istorijos, pavyzdys: „Semiotika nėra mokslas, kurio vystymasis yra užsibaigęs, o mokslinis projektas, [...] *istorinis* procesas.“⁶⁶ Tai užmojis, vykdomas bendradarbiaujant daugeliui kartų. Dialektinė sąveika visada buvo viena pamatinių Greimo semiotikos ir struktūrinės semantikos elementų, turint omenyje ir jo embleminį semiotinį kvadratą, ir juo apibrėžiamą naratyvinį modelį.

7-uju dešimtmečiu tapęs didžiaja žemyninio struktūralizmo, iš esmės sinchroninio ir panchroninio, figūra, Greimas įsisavino nuostatas, kurios aki-vaizdžiai nesutampa su istorinėmis apibrėžtimis ir metodais, stipriai paveikusiais jo asmenines politines ir filosofines pažiūras. Kita vertus, jo filologinės studijos padarė reikšmingą poveikį tolesniems jo akademiniam darbams: Greimo semantika ir semiotika atrodo neįprastos tuo, kad jų taikymo laukas apima kalbas, diskursą ir visuomenę – tas sritis, kurios pokario laikotarpiu apskritai buvo laikomos gerokai skirtingais dalykais. Jo didžiulis „revoliucinis“ ir multidisciplininis projektas iš tiesų pratęsia išsamumo siekį, būdingą gerbiamajai vokiečių filologijai ir Viduramžių studijoms Grenoblyje; jis grindžiamas neperskiriama kalbos, kultūros ir raštų vienvėde. Bendresne prasme dauguma jo tyrimų atitinka Rytų Europos mąstytojų priešiniamsi hiperspecializacijai ir laikosi labiau holistinio požiūrio.

Vokiečių kalbos ir kultūros pagrindai padėjo Greimui atrasti naujus autorius, tapusius nuolatiniais jo intelektualinio brendimo palydovais: nuo Rilke's ir Humboldto per Husserlį, Heideggerį, Wittgensteiną ir Freudą iki Josto Trierio. Trieras ir Humboldtas prisidėjo prie Greimo istorinės leksikologijos tyrimų, Husserlis nuspalvino jo struktūralizmo bei semiotikos regėjimą ir jų epistemologinius pamatus, o *Traumdeutung* padarė įtaką jo interpretaciniams metodams ir generatyvinei semantikos ir semiotikos sampratai. Greimo posūkis į semiotiką leido jam naudotis kalbotyros sąvokomis ieškant atsakymo į klausimus, kilusius skaitant vokiečių filosofus ir klausantis filosofijos profesorių, suformuotų slavų

65 Algirdas Julius Greimas, „La sémiotique, c'est le monde du sens commun“, užrašė François Dosse, *Sciences humaines* (Auxerre), 1992, Nr. 22, p. 14 ; plg. Algirdas Julius Greimas, „Postulats, méthodes et Enjeux“, p. 310–311.

66 Idem, „On Meaning“, *New Literary History*, Nr. 20 (3), 1989, p. 539.

tradicijos. Sisteminiis rusų ir vokiečių filosofijos pažinimas paskatino jį teoriškai spręsti problemas ir išplėtoti semiotiką kaip sudėtingą architektūrinį statinį, susidedantį iš vienas kitą veikiančių elementų.

Sulaukęs 19 metų, jau turėdamas tvirtus lietuvių, vokiečių ir slavų kultūrų pagrindus, Greimas ėmė nuodugniai gilintis į romanų intelektualines tradicijas. Vėliau jis esmingai praplėtė savąjį prancūzų kultūros pažinimą dėstydamas frankofonų aplinkoje. 1946 m. parašytame straipsnyje, vertindamas Prancūziją kaip europietiškos kultūros židinį, jis kalba apie pasaulėžiūros spragą, atsiradusią dėl prancūzų civilizacijos nepažinimo: „Rusų giliuose ir pavojinguose vandenyse išsimaudžiusiai senajai kartai, Vokietijos, dalinai ir Šveicarijos universitetuose brendusiems miglotiems mūsų filosofams ir poetams trūko aiškaus, preciziško, kartu ir grakštaus, galvojimo injekcijų.“⁶⁷ Įžvelgdamas šį kontrastą spekuliatyviame mąstyme, autorius liaupsina „filosofinę prancūzų tradiciją, su nepasitikėjimu žiūrinčią į visas miglotas ir galias ‚tiesas‘, reikalaujančią minties aiškumo ir precizuoto jos išreiškimo, įsitikinusią, kad didelės tiesos yra tik tos, kurios išreikšiamos paprastais žodžiais“⁶⁸. Čia galima atpažinti Descartes'o sąvokas ir glaustą bei santūrų Greimo stilių, būdingą jo akademiniam rašiniams.

Skirtingai nuo prancūzų intelektualinių tendencijų, išryškėjusių po 1968 m. gegužės, Greimas savo moksliniuose darbuose ir lietuviškoje žurnalistikoje stengėsi tęsti racionalizmo ir Apšvietos užmojų, kurį jis daugiausiai pažino per prancūzų autorius. 1948 m. parašė atsakymą katalikų filosofui Jonui Griniui, teigusiam, kad bolševikinį komunizmą pagimdė ankstesniųjų amžių pasaulietiški filosofai. Greimas tvirtina, kad būtent Voltaire'as ir Rousseau „iškovojo teisę žmogui laisvai galvoti ir asmeniškai jausti“, ir džiaugiasi filosofais, savo mąstymu išugdžiusiais didžiadvasišką XIX amžių, „didel[i] savo tikėjimu į žmonijos progresą; moralinį su Renanu ir Michelet, politinį su La Fayette'u ir Lamartinu, socialinį su Saint-Simonu ir Marksu, mokslinį su šimtais Comte'ų ir Pasteurų“⁶⁹. Septyni iš aštuonių čia paminėtų asmenų gyveno Prancūzijoje.

Proto, remiantis prancūziškąja samprata, iškėlimas aiškiai kertasi su pagrindinėmis lietuvių mąstysenos tarpukariu kryptimis, kurios orientavosi į neokla-

67 Idem, „Prarastų ir aiškių idėjų krašte“, in: Justas Dočkus ir kt. (red.), *Praskrendančio paukščio sparnu*, Paryžius: Paryžiaus lietuvių akademinės jaunuomenės „Šviesa“ sambūris, 1946, p. 22.

68 *Ibid.*

69 Idem, „Žmogaus ir lietuvių vieta p. J. Griniaus pasaulėžiūroje“, in: Algirdas Julius Greimas, *Iš arti ir iš toli*, p. 400.

sicizmą, sekantį Tomu Akviniečiu. Du žymiausi Greimo amžininkai, priklausantys šiai pakraipai, Antanas Maceina ir Juozas Girnius, mokėsi katalikiškajame Liuvėno universitete ir kitose Vakarų Europos mokymosi įstaigose⁷⁰. Jų filosofinės nuostatos tolydžio krypo link krikščioniškojo egzistencializmo, kurį paveikė Jaspersas ir Heideggeris. Tai tapo vyraujančiu mąstymo modeliu lietuvių diasporoje.

Pirmose Greimo publikacijose vyrauja sakralinė tematika: savo esė jis aprašo religinę Verlaine'o poeziją, jaudinamai pasakoja apie baimę ir melancholiją, sukeltą po Viduramžių išplitus netikėjimui, ir griežtai paskelbia, kad „jam svetima kova prieš Dievo idėją žmoguje“⁷¹. Jis perima arba grumiasi su tokiais egzistencialistinėmis temomis kaip baimė, asmeninių ar kolektyvinių vertybių pasirinkimas, konkuruojantys laisvės, išsipareigojimo ir atsakomybės reikalavimai. Be to, Greimas išverčia į lietuvių kalbą Sartre'o novelę „Siena“⁷². Tačiau savo brandžiomis lietuviškoms publikacijomis, savo aktyvia veikla karo bei pokario metais ir Prancūzijoje paskelbtais darbais jis išskyla kaip vienas pagrindinių pasaulietinės kairiosios minties atstovų, oponuojantis tradiciniam katalikiškajam lietuvių konservatyvizmui.

Loginis bei lingvistinis formalizmas, plačiai atstovaujamas Greimo semantikoje ir semiotikoje, taip pat svetimas praėjusio amžiaus lietuvių mąstytojams, ištikimiems humanistinei tradicijai. Rolandas Pavilionis, Vilniaus universiteto profesorius, Greimo semiotinių darbų rinktinės sudarytojas ir vertėjas, buvo vienas iš nedaugelio analitinės filosofijos puoselėtojų šioje šalyje⁷³. Ir šiandien, nors Greimo publicistika ir lietuvių mitologijos tyrimai rado daug lietuvių skaitytojų, jo semiotika dar mažai žinoma tėvynėje.

Kita vertus, bendresne prasme brandžiuosiuose Greimo darbuose matyti jo lavinimosi, dėstytojavimo ir karo metų patirties pėdsakai. Antrojo pasaulinio karo siaubas ir absurdiškumas jį paskatino ieškoti pamatinių reikšmės ir vertybių sąlygų: „Karas, jo absurdiškumas skatina susirūpinti prasme visų tų baisių,

70 Ruta Tūmenaite, „Two Existentialists“, in: Jurate Baranova (red.), *Lithuanian Philosophy*, Washington: Council for Research in Values and Philosophy, 2000.

71 Algirdas J. Greimas, „Cervantes ir jo Don Kichotas“, *Varpai*, 1943, p. 227; Idem, „Verlaine'as – žmogus ir poetas“, *Varpai*, 1944, p. 129; Idem, „Žmogaus ir lietuvio vieta“, in: Algirdas Julius Greimas, *Iš arti ir iš toli*, p. 389.

72 Jean Paul Sartre, „Siena“, *Mintis* (Memmingen), 1946 12 11–1947 01 2, Nr. 231–238.

73 Algirdas Julius Greimas, *Semiotika: Darbų rinktinė, sudarė ir vertė Rolandas Pavilionis*, Vilnius: Mintis, 1989.

kurios vyksta prieš jūsų akis“, „labai stipriai išgyvenau padėtis absurdiškumą, beprasmybę, ir tai skatino mane ieškoti prasmės“⁷⁴. Greimas manė, kad tai, kas svarbiausia jo projekte – aiškumo etika, eksplicitiniai metodai ir griežta analizė – yra jaunystėje išugdyto asmeniško tiesumo ir pagarbos kitiems pasekmė:

Semiotika, bent jau tokia, kaip mes ją suprantame, prieš tapdama metodu, pirmiausia yra dvasios būseną, etika, reikalaujanti griežtumo savo paties ir kitų atžvilgiu, sąlyga, leidžianti efektingai veikti ir perduoti savo įgytą žinojimą.⁷⁵

Greimas įsivaizdavo, kad jo gyvenimo kūrinys yra grindžiamas įsipareigojimu didesniai tikslui, peržengiančiam individo ribas ir reikalaujančiam ištvermės nesekmės akivaizdoje. Jis rašė apie save: „esu asketas [...], išpažįstu kančios religiją [...], mano reikalas yra sunkiai gyventi ir laikytis to, ko išmokau būdamas jaunas studentas [...] tai peržengimas, savo paties peržengimas.“⁷⁶

Tačiau, nepaisant to, kad Greimas laikėsi kultūrinių apeigų, susijusių su jo jaunystės religija, jo sakralumo samprata, iš pradžių suaugusi su katalikybe, akivaizdžiai pasislinko link pasaulietiško humanizmo, poezijos ir lietuvių ikirikriščiųioniškų tikėjimų rimtesnio įvertinimo.

Nors Greimas rašė universitetinį darbą apie Bergsoną, susidomėjimas juo nebuvo ilgalaikis. Kai jo 1980 m. paklausė, ar Bergsono intuicijos samprata turėjo poveikio jo esė „Apie netobulumą“, Greimas atsakė kategorišku „ne“: „Tai kitos kartos žodis [...]. Intuicija nieko nepaaiškina [...] Kas gi tai būtų, jei skaitydamas eilėraščių jautumeis jį suprantąs nesuprasdamas?“⁷⁷ Tuo metu „Esė apie tiesioginius sąmonės duomenis“ autorių jau buvo nustelbę tokie mąstytojai kaip Merleau-Ponty ir Saussure' as. Apskritai atrodytų, kad transformacija, kuri 6-uoju dešimtmečiu skatino Greimą priimti struktūralizmą ir Husserlio fenomenologiją, jį nutolino nuo psichologinės pakraipos metodų.

Tačiau lygia greta su racionalistais ir Apšvietos mąstytojais Greimo jauseną ir laikyseną stipriai paveikė prancūzų rašytojai. Kai jo kartą paklausė, „Kodėl

74 „Pradžioje buvo Greimas“, in: Algirdas Julius Greimas, *Iš arti ir iš toli*, p. 93; „Prancūzijoje išsikerojo ‚bereikšmiškumas‘“, p. 192.

75 Algirdas Julius Greimas, „Postface“, in: Groupe d'Entrevignes, *Signes et paraboles*, Paris: Seuil, 1977, p. 227.

76 *Ibid.*

77 Greimo pokalbis su su Francesca Piolot 1989 02 16.

atvykote į Prancūziją? Kodėl rašote prancūziškai?“, jis tuoj pat nedvejodamas atsakė: „Dėl plieninės Flobero kalbos!“⁷⁸ Kita vertus, nors ir paskelbęs išsamias Maupassant'o novelių analizes, jis prisipažino, kad tekstus rinkosi ne todėl, kad būtų jų sužavėtas, o dėl to, kad šie žinomi kūriniai buvo parankūs kuriant diskursinius modelius⁷⁹. Prancūzų simbolistai lavino Greimo estetinį ir poetinį skoni: jis parašė straipsnius apie Verlaine'ą ir Rimbaud ir laikė kišeninį Baudelaire'o *Piktybės gėlių* tomelį prie savo lovos net ir keliaudamas⁸⁰. Symbolistų poezija, sulydydama apmąstymus, jausmus ir sensualų garsyną, trikdydavo, pažadindavo trumpalaikį džiaugsmą, nesibaigiančias kančias ir meninę transcendenciją.

Skirtingos kultūrinės tradicijos, kurias atpažinome, nėra uždari salynai: liaudiškos istorijos ir apeigos, tebegyvavusios sodyboje prie Kupiškio, yra viso indoeuropietiško pasaulio pasakojimų, gestų ir tikėjimų tąsa. Duraffouras, Alpių kraštas ir *Wörter und Sachen* derina ir sumaišo romaniškos ir vokiškos kilmės šaltinius. Greimo raidą veikė ir kiti paveldai, tarp jų – senovinės graikų ir romėnų kalbos ir literatūros; jau senatvėje jis prisipažino per sapną kartais kalbantis lotyniškai⁸¹. Trylika metų, kuriuos jis nuo 1949 m. praleido daugiausia islamiškose Afrikos ir Azijos bendruomenėse, atvėrė jam visiškai kitokias perspektyvas ir paskatino suvokti Europą ir Vakarus žvilgsniu iš šalies. 1956 m. jis taipogi kalbėjo apie būtinybę integruoti į prancūzų semantiką „anglų bei amerikiečių semantinių tyrimų rezultatus“⁸². Visos šios kultūrinės ir intelektualinės gijos, išsipynusios į itin įvairuojančią ir savitą trajektoriją, sukūrė nepakartojamą ir našų kūrinį.

Vis dėlto jaunojo Greimo raidai svarbiausios buvo keturios tradicijos. Lietuva formavo jo asmenybę ir tapatybę, suteikė jam rimtą humanitarinį išsilavinimą, įteigė jam europinio folkloro tradiciją ir poetinę prasmę, įdiegė jam išipareigojimą įsijungti į vykstantį tautinės kultūros ir bendruomenės kūrimą. Rusija ir Lenkija atvėrė jam metafizines perspektyvas, pateikė holistinės analizės metodą, skatino jo revoliucingumą mene ir visuomenėje. Germaniškos kultūros lavino jo vaizduotę, atvėrė jam istorines perspektyvas ir metodologijas, pastūmėjo jį

78 Iš autoriaus pokalbio su Denis Bertrand'u 2012 11 21.

79 Greimo pokalbis su su Francesca Piolot 1989 02 13.

80 Algirdas Julius Greimas, „Verlaine'as – žmogus ir poetas“; „Arthur Rimbaud“; Santarvė (Londonas), 1954, Nr. 12, kn. 1, p. 7–12; Teresa Mary Keane, „Algirdas Julien Greimas“, p. 268.

81 Greimo pokalbis su su Francesca Piolot 1989 02 14.

82 Greimo laiškas CNRS Direktoriui, 1956, rugsėjo 15, Nacionalinio mokslinių tyrimų centro archyvas, 910024 DPC.

susidomėti estetinėmis teorijomis ir kitais pamatiniais filosofiniais klausimais ir pasiūlė jam kalbos tyrimų metodą bei etines nuostatas. Prancūzija suformavo jo antrąją tapatybę, atskleidė jam klasicizmo ir Apšvietos idealus, jaudino jį grynąja, pilnutine poezija. Šių skirtingų paveldų elementai maitino vaisingas Greimo įtampas – tarp ištikimybės ir atvirumo, istoriškumo ir visuotinumų, tarp proto, jausmo ir sensualumo.

Iš prancūzų kalbos vertė KĘSTUTIS NASTOPKA

Versta iš rankraščio „A. J. Greimas: éducation, convictions, carrière“.

Platesnis rankraštinis variantas anglų kalba –

„A. J. Greimas: Education, Convictions, Career“.

Algirdas Julius Greimas: Education, Convictions, Career

Summary

The publications that Algirdas Julius Greimas (1917–1992) produced from 1943 to 1992 provide a record of his ideas, opinions, and scholarly methodologies. Yet we have much less information and understanding of his early years. This article draws from archival documents, correspondence, published sources, and personal interviews with Greimas and others to describe the formative experiences inside and outside the classroom which had the greatest impact on fashioning his subsequent life of ideas.

The essay describes the linguistic and cultural context in which Greimas grew up, indicates the intellectual traditions in which he was trained, and highlights the individuals, methods, authors, and books of his youth which proved particularly significant for him. A narrative relates his education in Lithuania, describes his university studies in 1930s France, and concludes at a time when much of Europe was engulfed in World War II. A discussion then synthesizes the experiences recounted and explores the ways in which they informed the ensuing evolution of his outlook, ideas, and career.

Four traditions played a leading role in shaping Greimas' development. Lithuania fashioned his character and identity, afforded him a sound humanistic education, inculcated in him traditional European folklore and a poetical spirit, and instilled in him the commitment to help build the nation's culture and society. The Slavic heritage provided him metaphysical perspectives, exemplified a holistic approach to inquiry, and developed his revolutionary spirit. Germanic cultures furnished him historical perspectives and methodologies, engaged him in fundamental philosophical inquiry, and provided him a method and an ethic for research on language. France inspired in him a second identity, cultivated in him classical and Enlightenment ideals, and moved him with pure poetry. The various traditions nurtured in Greimas productive tensions between fidelity and openness, historicity and universality, and between reason, affect, and sensuality.

Keywords: biography, historiography, linguistics, philology, *Wörter und Sachen*, semiotics, intellectual traditions, Catholicism, Existentialism, poetry, modernism.
